

La inclusió de l'alumnat nouvingut mitjançant la pràctica d'activitats físicoesportives extraescolars*

Miquel Àngel Torralba Jordán**

Francesc Buscà Donet***

Jorge Eusebio Casas Escudero****

Resum

Una de les conseqüències directes del fenomen de la diversitat cultural és l'elevat nombre d'alumnat nouvingut als centres educatius. Davant d'aquest fet, les activitats físicoesportives poden esdevenir una bona estratègia per afrontar amb eficàcia el repte d'assolir una educació inclusiva i per a tothom. Aquest article presenta un estudi dut a terme als centres educatius reconeguts oficialment com a centres amb aula d'acollida. Concretament, mostra els resultats obtinguts en l'aplicació d'un qüestionari complimentat pels educadors (professorat, mestres i altres agents educatius) amb la intenció de copsar el valor inclusiu de les activitats físicoesportives dutes a terme en horari no-lectiu

Paraules clau

educació no formal, educació física, activitats físicoesportives, horari no lectiu, alumnat nouvingut

Recepció de l'original: 14 de juliol de 2007

Acceptació: 14 de setembre de 2007

Trets essencials de l'educació física en el marc de l'educació no formal

Tradicionalment, l'educació física que es realitza fora de l'horari lectiu sol centrar-se en l'exercitació de les qualitats físiques, o en la iniciació esportiva. Tanmateix, és evident que, davant dels fenòmens socials que caracteritzen la vida quotidiana actual, les funcions i els propòsits de l'educació física extraescolar hauran d'adequar-se als nous temps.

(*) Aquest article està emmarcat en el projecte de recerca «L'Educació Física, l'Esport i les activitats físiques no lectives, com a mitjà de normalització i d'inclusió als centres educatius de l'alumnat nouvingut i amb risc d'exclusió social». Convocatòria ARIE 2004, ref. 2004ARIE 00006. Investigador principal: Miquel Àngel Torralba Jordán.

(**) Membre del grup de Recerca de l'Educació Física i l'Esport de la UB. És doctor en Ciències de l'Educació, director i professor del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal. La seva tasca investigadora se centra en l'àmbit de la intervenció social i l'esport adaptat. Adreça professional: DEMC - Universitat de Barcelona. Pg de la Vall d'Hebron, 171. 08035, Barcelona. Edifici Llevant 3ª Planta. Adreça electrònica: torralba@ub.edu

(***) Membre del grup de Recerca de l'Educació Física i l'Esport de la UB. És doctor per la universitat de Barcelona i professor del departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal. Les seves recerques se centren en l'àmbit de la intervenció social i la transversalitat curricular. Adreça electrònica: fbusca@ub.edu

(****) Llicenciat en humanitats, estudiant del doctorat de Didàctica de l'Educació Física i becari de diferents recerques dutes a terme en el Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal en l'àmbit de l'educació física i l'esport. Adreça electrònica: jcasases7@mfis.ub.edu

L'educació no formal com a marc de referència

Per definició, l'educació no formal es refereix al conjunt d'institucions, mitjans i àmbits que, tot i no ser escolars, tenen com a finalitat assolir objectius de caire educatiu (Trilla, 1996). Per tant, podem dir que el radi d'acció d'aquest tipus d'educació sol estendre's cap aquelles àrees on l'educació formal, entesa com a educació escolar, no hi pot o no hi vol arribar. Cal advertir, però, que ens trobem davant un àmbit difícil d'abastar i de concretar des d'una perspectiva teòrica. Algunes de les raons que explicarien aquest fet serien, entre d'altres, la gran varietat de finalitats que es proposen o la diversificació d'activitats, mètodes i recursos que solen emprar-se.

No obstant això, Trilla (1996, pp. 34-39) va identificar amb encert alguns dels trets comuns que permetien obtenir una visió panoràmica del sector no formal i, de retruc, comprendre'l millor. Tot tenint en compte la temàtica que aborda aquest article, nosaltres en destaquem els següents:

- Atén sectors de població que solen estar desatesos pel sistema escolar convencional. Així mateix, les activitats i els mitjans que utilitza solen adreçar-se a sectors de població ben diversos i els grups acostumen a ser força heterogenis.
- La formació, el grau d'implicació i l'estatus professional dels educadors són força dispars. N'hi ha de professionals, però també n'hi ha de semiprofessionals i, fins i tot, voluntaris sense cap formació específica.
- Permet l'assoliment d'objectius educatius a curt termini. Aquests són força més específics, particularitzats, propers i sensibles a les necessitats de l'alumnat que els que sol plantejar l'educació formal. Fins i tot, se centren en aquelles dimensions del fet educatiu desateses per les institucions educatives formals.
- Els continguts també són tan diversos com els objectius. La seva selecció i adequació acostuma a fer-se tot tenint en compte les característiques de l'entorn on s'ofereixen. Per aquest motiu solen presentar un cert grau d'actualitat, significativitat i funcionalitat.
- Tot i que també hi tenen cabuda una gran varietat de metodologies, en aquest àmbit les més utilitzades són eminentment actives i inductives.
- La seva gestió i coordinació sol fer-se al marge de qualsevol altra activitat i, per tant, acostuma a dependre o bé de l'entitat que la promociona o dels propis educadors.

Característiques generals de les activitats físicoesportives extraescolars

Ateses aquestes característiques generals, és evident que hom pot encabir les activitats físicoesportives extraescolars dins el marc de l'educació no formal. En primer lloc, perquè estem parlant d'activitats que no només tenen una oferta en entorns escolars sinó també en altres àmbits externs a l'escola. En segon lloc, perquè fan referència a totes aquelles activitats que poden realitzar-se fora de l'horari lectiu i que, per tant, poden ser gestionades i desenvolupades per altres institucions educatives, associacions o clubs esportius.

Tot i que la majoria d'activitats que s'ofereixen encara s'adrecen a l'assoliment exclusiu de competències físiques i esportives, cada vegada van prenent més força activitats que es proposen amb evidents intencions de caire social i educatiu. Alguns exemples d'aquestes fites serien: l'ocupació activa del temps de lleure; la millora de les capacitats personals i de relació social; el foment d'una pràctica esportiva per a tothom, o la integració de sectors de població amb risc d'exclusió social.

D'altra banda, aquesta varietat de finalitats també suposa una diversificació dels professionals que s'encarreguen de dinamitzar les activitats. Hom pot trobar des de tècnics esportius, educadors de la motricitat o animadors socioesportius i culturals, fins a voluntaris amb alguna o cap experiència en el marc de la intervenció socioesportiva.

A banda de la casuística particular, no podem obviar que una bona part de les activitats físicoesportives ofertes per escoles, associacions i clubs esportius solen tenir una gran acceptació. Probablement, la facilitat amb què es desenvolupen i adequen a les necessitats actuals i els interessos immediats dels usuaris, la claredat i la pertinença dels objectius pretesos o l'operativitat, en serien les principals causes que explicarien aquest fenomen.

A tot això caldria afegir un altre dels trets essencials de les pràctiques físicoesportives: la participació activa. Evidentment, per poder gaudir i fruit d'aquestes activitats és imprescindible que la persona s'impliqui globalment (Camerino, 2000). Això, d'una banda, significa proposar activitats orientades a satisfer les necessitats de moviment i de diversió, però també posar en joc les competències intel·lectuals, morals i de relació dels participants. Per norma general, a diferència de les activitats realitzades en àmbits formals, aquesta implicació no s'imposa sinó que és lliurement acceptada per la persona que hi participa. És per això que en aquestes activitats el més difícil no és motivar l'usuari sinó mantenir la seva motivació inicial.

El potencial de les activitats físiques extraescolars en la inclusió de l'alumnat nouvingut

Aquesta anàlisi informal i exploratòria de les activitats físicoesportives extraescolars ens ha permès identificar diverses vinculacions amb les activitats dutes a terme en el marc de l'educació no formal. Cal advertir, però, que qualsevol expressió educativa – formal, no formal o informal – no pot considerar-se fora del context social en el qual s'insereix (Fernández-Balboa, 2000). És per això que les institucions educatives formals i no formals han de ser capaces de donar resposta a les necessitats educatives actuals.

En el cas de les activitats físicoesportives extraescolars, cada cop és més evident que també hauran d'afrontar el repte de trobar resposta als problemes derivats d'una creixent diversitat cultural. I és que no es pot passar per alt que les institucions educatives no formals tenen molta més facilitat que les formals per afrontar aquests reptes amb immediatesa. Com ja s'ha vist, el fet de no estar tan sotmeses a les polítiques educatives del moment permet una major flexibilitat i capacitat de resposta, de gestió i d'organització de noves activitats. En aquest sentit, fins i tot es podria dir que les activitats físicoesportives extraescolars, de manera volguda o no, poden transformar-se també en un mitjà d'educació social. Per atorgar consistència a aquesta

afirmació només cal tenir present que, en qualsevol ciutat del nostre país, cada cop hi ha més casos en què la pràctica esportiva esdevé la principal via de normalització i d'inclusió dels immigrants en el teixit associatiu d'un determinat districte o comunitat veïnal. També es percep que, gràcies a aquest fenomen, determinades seccions i entitats no només han incrementat el nombre de practicants, usuaris o socis, sinó que també els ha permès enriquir i diversificar la seva oferta, tot popularitzant i potenciant modalitats competitives i activitats esportives amb major tradició en altres països o comunitats culturals: lligues i tornejos interculturals, esports i modalitats esportives com el criquet, el bàdminton, el bàsquet al carrer, el futbol gaèlic o el futbol americà, etc.

Per tant, hi ha motius per pensar que l'activitat motriu s'erigeix en recurs clau per acollir els nouvinguts, per facilitar-los les primeres eines d'expressió, de comunicació i d'interacció amb els nous veïns. Des d'aquest punt de vista, fins i tot, podria esgrimir-se que les activitats físiques i els esports realitzats en l'àmbit no formal esdevenen essencials per normalitzar el fenomen de la diversitat cultural.

Tanmateix, sembla ser que bona part dels agents implicats en aquesta tasca socioeducativa estan necessitats de recursos per satisfer aquesta demanda social. Si bé és cert que en els darrers anys la quantitat i la qualitat de les activitats físicoesportives extraescolars s'ha incrementat, hom percep que la inclusió intencionada dels nouvinguts mitjançant aquestes activitats no lectives encara no s'ha assolit. Tot i que es tracta d'un fenomen relativament recent, ara per ara ja és possible d'identificar alguns factors que permeten explicar i comprendre aquest fet.

Un d'aquests factors seria la transformació de les societats desenvolupades en societats multiculturals. Entre d'altres conseqüències, aquest fenomen suposa que, en un mateix lloc, hi hagin de conviure diverses llengües, pràctiques socials, tradicions i creences. Atès que aquesta situació és emergent, i que s'ha propagat a l'escola amb força celeritat, els sistemes educatius europeus encara no han estat capaços de donar una resposta adequada a la inclusió de l'alumnat nouvingut. A efectes pràctics, el fet que no s'hagi trobat l'equilibri entre l'educació basada en la qualitat (el nivell dels aprenentatges assolits) i l'equitat (aprenentatges mínims a l'abast de tothom) seria una de les raons que explicarien aquest fracàs (Sarramona, 2004). Per aquest autor, decantar-se només per l'equitat pot limitar el progrés del sistema educatiu, mentre que centrar-se exclusivament en la qualitat del sistema educatiu exclou els més desfavorits.

Un altre factor relacionat directament amb l'anterior faria referència a l'increment d'alumnat nouvingut a les escoles. Segons dades del CIDE (2005), a l'estat espanyol, l'alumnat estranger no universitari, ha passat de 50.076 en el curs 1993-1994, a 398.187 en el curs 2003-2004. Davant d'aquesta realitat i per tal d'afavorir la seva inclusió, les institucions educatives formals han procurat dissenyar i desenvolupar diversos programes d'acollida, dins i fora de l'horari lectiu. Pel que fa a aquests darrers, tot tenint en compte els resultats obtinguts en una investigació anterior (Torralba i Lleixà, 2005), podem dir que les activitats físiques i esportives extraescolars no han de deixar-se de banda, atès que esdevenen un valuós mitjà per potenciar la integració de l'alumnat nouvingut en la comunitat que l'acull. En aquest sentit, l'estudi en qüestió també va posar en evidència que era un bon recurs per lluitar

contra el racisme i la xenofòbia, o per fomentar la participació i la responsabilitat de l'alumnat envers aquests fenòmens.

Ara bé, per fer-ho possible cal tenir en compte un altre factor estretament relacionat amb els agents educatius que hauran d'afrontar aquests reptes educatius. En aquest sentit, tal i com assenyala Lleixà (2005, p. 169), l'educació en la diversitat serà possible en la mesura que els professionals responsables d'assolir aquesta fita des de l'educació física formal i no formal siguin capaços de:

- Comprendre la realitat multicultural de la societat actual.
- Reconèixer les diferents maneres de relacionar-se amb el propi cos.
- Conèixer les activitats físiques practicades en d'altres cultures.
- Valorar les seves possibilitats com a mitjà integrador.
- Utilitzar el llenguatge corporal com a element de comunicació intercultural.
- Promoure les relacions entre persones de diferents cultures.
- Estar disposats a combatre les discriminacions, els prejudicis i els estereotips culturals.

És molt probable que l'acompliment d'aquests principis d'actuació ens permeti ser conscients del fenomen. Fins i tot, per tal de disposar de referents clars per orientar el sentit i els continguts dels programes d'intervenció i de l'acció docent. Però la comprensió dels factors relacionats amb el fenomen de la diversitat cultural, la resolució dels problemes educatius que se'n deriven, no serà completa si no s'endeguen programes específics de recerca i innovació educativa.

Què pensen els docents sobre la participació de l'alumnat nouvingut en les activitats físicoesportives extraescolars?

A partir d'aquesta premissa, el Grup de Recerca en Educació Física i l'Esport, adscrit al Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal de la Universitat de Barcelona, ha estat desenvolupant en els darrers anys diversos projectes d'investigació. Al voltant d'aquest objecte d'estudi, el 2004 es va realitzar una recerca orientada a conèixer l'opinió dels diferents agents educatius en relació al fenomen de la diversitat cultural, a la viabilitat i a la pertinença de les activitats físicoesportives en la inclusió de l'alumnat nouvingut en els centres escolars¹. La recerca en qüestió es va orientar a copsar l'opinió del professorat d'educació física responsable de l'atenció a l'alumnat nouvingut, en l'horari lectiu i/o no lectiu. L'estudi que presentem a continuació es centra en aquests darrers aspectes.

Objectius de l'estudi

Tot tenint en compte el vessant no lectiu de l'educació física, l'objecte del nostre estudi s'orientava a conèixer com s'estava duent a terme l'atenció de l'alumnat nou-

(1) Vegeu nota de capçalera d'aquest article.

vingut des de les activitats físicoesportives extraescolars oferides pels centres escolars catalans. En aquest sentit, els objectius de la recerca eren els següents:

- Descriure el caire de les activitats físicoesportives extraescolars que ofereixen els centres catalans amb aula d'acollida.
- Reflectir les fortaleses i les debilitats dels seus programes d'intervenció segons el parer dels agents educatius que les gestionen i desenvolupen.

Metodologia

Per l'assoliment dels objectius proposats es va acordar dissenyar un qüestionari d'enquesta (vegeu annex), el qual va ser validat pel Servei d'Assessorament a la Recerca, de l'Institut de Ciències de l'Educació. El qüestionari constava de dues parts ben diferenciades. La primera pretenia obtenir dades de caire personal, com ara la formació dels agents educatius (professors d'educació física, mestres especialistes, monitors, voluntaris); la seva vinculació amb el centre que oferia les activitats extraescolars; el nivell educatiu al qual es dirigien, i el context en el qual s'ubicaven. La segona part del qüestionari es centrava a obtenir informació sobre les activitats que es duïen a terme: tipus i caire de les activitats (competitiu, no competitiu, etc); el grau de participació de l'alumnat nouvingut; responsable de la gestió i organització; l'existència de programes específics d'acollida; les dificultats detectades a l'hora d'incloure l'alumnat nouvingut i, per suposat, les possibles solucions i propostes de continuïtat.

Com que la nostra intenció era obtenir dades de tots els centres del territori català es van destriar aquells centres d'educació de primària i secundària que el Departament d'Educació va classificar com a «centres amb aula d'acollida». D'aquesta manera, sobre una població total de 595 centres es van rebre 232 qüestionaris repartits proporcionalment entre les quatre demarcacions de Catalunya.

Abans d'aplicar els qüestionaris, es va realitzar un estudi pilot, tot aprofitant que els estudiants de l'especialitat de Mestres d'Educació Física de la Universitat de Barcelona feien pràctiques en els centres escolars que no pertanyien a la mostra definitiva.

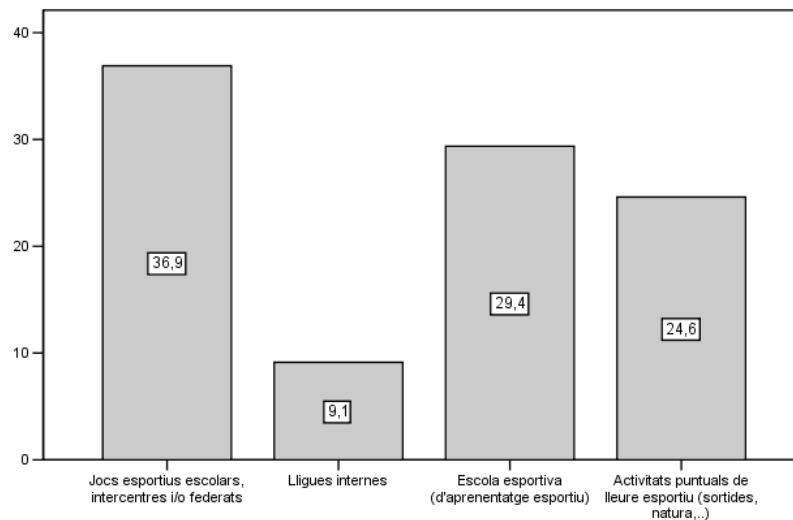
Presentació i discussió dels resultats

En relació a la segona part del qüestionari, les dades analitzades fins al moment ens comencen a aportar evidències i, per tant, arguments per respondre els següents interrogants.

Quines activitats ofereixen els centres escolars fora de l'horari lectiu?

En primer lloc, cal destacar que bona part dels centres enquestats –el 80,9%– ofereixen activitats fora de l'horari no lectiu. D'aquests, només el 55,46% ho explicita en el seu Projecte Educatiu de Centre (PEC). Dit això, el tipus d'activitats físicoesportives que solen proposar són, per aquest ordre: els jocs esportius escolars, intercentres i/o federats (36,9%); l'aprenentatge poliesportiu (29,4%), i les activitats puntuals de lleure esportiu (24,6%), de les quals es destaquen les sortides a la natura. De tots els centres consultats, només el 9,1% organitza lligues esportives internes.

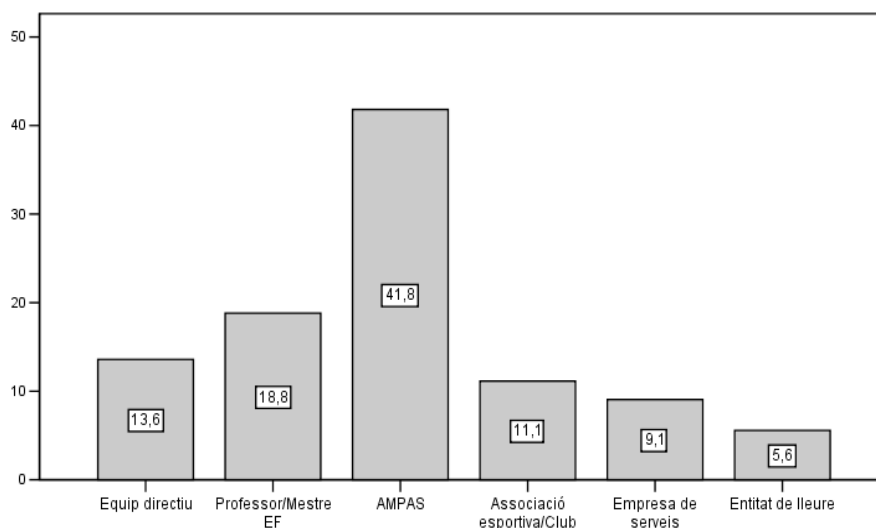
Figura 1. Tipus d'activitats que ofereixen els centres

Com queda palès a la figura 1, l'esport competitiu continua sent el contingut prioritari en les activitats físicoesportives extraescolars que els centres escolars ofereixen durant el curs. No obstant això, tot i el seu caràcter puntual, sembla ser que es confirma que el ventall d'activitats, a poc a poc, es va diversificant cap a d'altres propostes lúdiques competitives i no competitives. D'altra banda, el fet que més de la meitat dels centres escolars explicitin en el seu PEC la realització d'activitats físicoesportives extraescolars, indueix a pensar que, si bé no hi consta que siguin tingudes en compte com a mitjà d'inclusió, com a mínim es reconeix el seu valor educatiu.

Però... qui organitza aquestes activitats?

Malgrat tot, una cosa és proposar activitats extraescolars i una altra és organitzar-les. Tal i com reflecteix la figura 2, en un 41,8% dels casos s'aprecia que les AMPA solen ser les principals responsables del contingut a tractar en aquestes activitats i també de gestionar el seu desenvolupament. Quant als professors o mestres especialistes en educació física, destacar que aquests només hi participen en un 18,8%. En un percentatge força petit, tan sols en un 5,6% dels centres escolars enquestats s'opta per contractar el servei d'altres entitats i agents (monitors, tècnics) especialitzats en l'organització o direcció d'activitats físicoesportives extraescolars.

Figura 2. Organització de les activitats

Davant d'aquestes dades no ens podem estar de plantejar els següents interrogants: si els centres escolars consideren que les activitats programades en horari no lectiu han de pretendre la inclusió de l'alumnat nouvingut, ¿quins agents haurien de participar en la seva planificació i gestió? ¿És imprescindible comptar amb els serveis de gestors, educadors i tècnics sensibilitzats amb aquesta finalitat?

En el primer apartat de l'article afirmàvem que a les activitats físicoesportives extraescolars tradicionalment han prevalgut els continguts esportius. Tanmateix, hom hauria de valorar si els centres educatius favorables a l'enfocament inclusiu haurien de reproduir el model esportiu, amb els seus valors i contravalors associats. Si més no, en el cas de considerar-lo com un contingut preferencial, potser haurien de plantejar-se com aprofitar els seus punts forts per tal d'assolir els seus propòsits educatius.

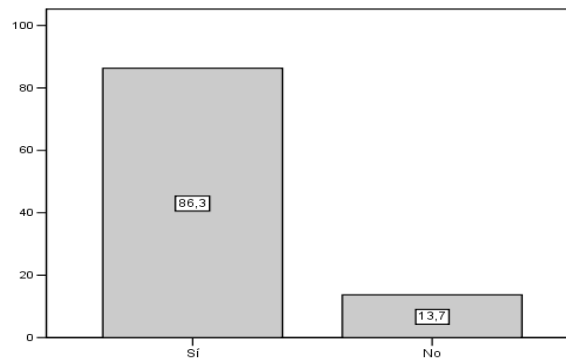
No obstant això, tot recordant els principis esmentats per Lleixà (2005), caldrà comprovar si la inclusió és efectiva. Sobretot si s'obtenen evidències que els gestors i els encarregats d'impartir aquestes activitats –tot i assolir el compromís per motius altruistes o de caire econòmic– no estan sensibilitzats amb el fenomen ni tampoc han gaudit d'una formació específica.

L'alumnat nouvingut, hi participa?

Independentment de l'enfocament i de les finalitats que motiven la proposta d'activitats físicoesportives extraescolars, la figura 3 ens il·lustra que bona part dels enquestats (86,3%) afirma que l'alumnat nouvingut hi participa, i que majoritàriament ho sol fer a través dels jocs esportius escolars, intercentres i/o federats. En menor nombre, els nouvinguts s'inscriuen en escoles esportives (d'aprenentatge

esportiu) i en d'altres activitats puntuals proposades pel mateix centre (lleure esportiu, lligues internes, etc).

Figura 3. Participació dels nouvinguts en aquestes activitats

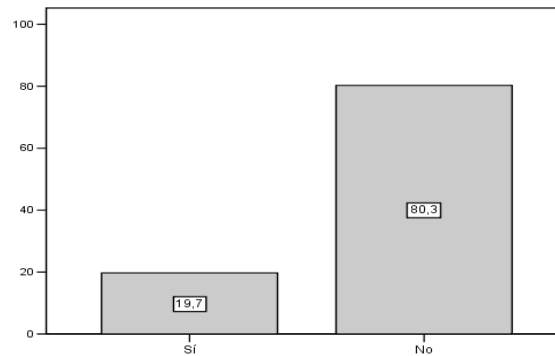

Les dades confirmen que les activitats físicoesportives extraescolars són un reclam per a l'alumnat. Aquest fet podria considerar-se com un bon punt de partida per abordar explícitament la inclusió dels nouvinguts. Suposa concebre l'horari no lectiu com un espai i un temps òptims per a la inclusió dels nouvinguts. Des d'aquest punt de vista, els centres escolars haurien de vetllar perquè aquestes activitats fossin accessibles a l'alumnat amb pocs recursos econòmics; i considerar l'activitat físicoesportiva no com una finalitat en ella mateixa sinó com un mitjà per assolir els objectius derivats d'una educació inclusiva.

Però... hi ha cap programa específic que fomenti la inclusió de l'alumnat nouvingut mitjançant les activitats físicoesportives extraescolars?

En aquest sentit les dades obtingudes són contundents. Ens indiquen que hi ha pocs programes adreçats a afavorir la participació en la pràctica esportiva de l'alumnat nouvingut. Aprofundint una mica més en els resultats, observem que, del total de centres enquestats, només el 19,7% afirma que disposa de programes d'intervenció inclusius. En canvi la gran majoria (80,3%) assenyala que no en disposa (figura 4).

Figura 4. Programes específics per afavorir la pràctica

No obstant això, quan se'ls demana que concretin el tipus de programa que desenvolupen, per norma general, els agents solen referir-se a programes que tenen com a objectiu prioritari la pràctica de jocs esportius escolars, la participació en competicions intercentres o federades i l'aprenentatge esportiu. Per contra, només un 1,3% afirma que du a terme un programa específic d'inclusió.

Al nostre parer, aquest fet posa de manifest que la majoria dels agents responsables d'aquests programes, tot i ser conscients del fenomen, encara no tenen clar que la inclusió significa anar més enllà de participar conjuntament en les activitats. Segons els principis d'inclusió que en el marc de l'educació física identifica Ríos (2006), aquests agents haurien de tenir present que una inclusió real dels nouvinguts mitjançant les activitats físicoesportives extraescolars suposaria, entre d'altres, normalitzar la seva participació en activitats, jocs i esports quotidians; procurar que la seva participació fos activa, i fomentar la cohesió de grup.

En aquest sentit, Essomba (2006) proposa que els docents disposin d'un marc conceptual definit i integrat per tal de facilitar el seu coneixement sobre el fenomen de la diversitat cultural, i així esdevenir més competents. Cal que generin processos socioeducatius a fi de poder afrontar els reptes essencials de l'educació intercultural. Aquestes competències necessàries per als docents impliquen anar més enllà de participar conjuntament en les activitats, com ja s'ha dit. D'altra banda, en el pròleg de l'estudi realitzat pel CIDE (2005), Pérez Iruela també destaca la importància de l'adquisició de competències en educació intercultural, tot emfatitzant-ne la importància tant de qui arriba, com dels d'aquí. Els darrers anys, el CIDE està interessat a traduir la teoria a la pràctica a través de materials i altres elements, i veu necessari obrir vies de col·laboració amb entitats i agents.

Finalment, no podem oblidar Omeñaca (2001), quan destaca el potencial dels jocs cooperatius. Segons aquest autor, la majoria dels procediments d'aprenentatge entre iguals presenten uns trets essencials que els docents no poden deixar de banda quan dissenyen les seves propostes didàctiques: els resultats del procés –que són conseqüència de la participació de tots i cadascun dels alumnes– s'atribueixen al grup; l'organització en grups de treball estables durant un període de temps; la divisió de les tasques i la coordinació de les contribucions individuals per tal d'assolir un objectiu comú², i animar l'alumnat a col·laborar amb els seus companys en els processos d'aprenentatge.

Quins factors dificulten el disseny i l'aplicació de programes inclusius?

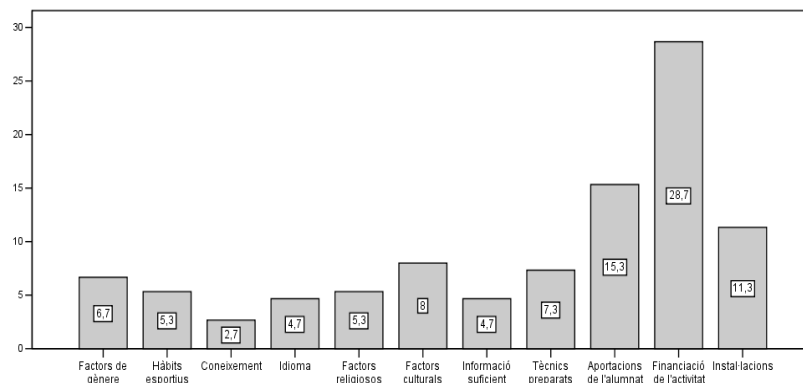
Però tot i l'existència d'aquests principis teòrics, els agents educatius enquestats en aquest estudi identifiquen diversos factors que condicionen el disseny i l'aplicació de programes inclusius (figura 5).

La principal dificultat detectada fa referència al finançament de l'activitat (28,7%), i tot seguit destaquen la desmotivació o escassa aportació de l'alumnat (15,3%) i la manca d'instal·lacions (11,3%). A banda de la manca de preparació dels tècnics esportius (7,3%), els enquestats també esmenten factors relacionats amb l'entorn soci-

(2) Això no ha de suposar establir diferents estatus entre els participants; cal vetllar per mantenir entre ells un alt grau d'igualtat.

al i cultural dels nouvinguts: condicionants culturals (8,0%), de gènere (6,7%), religiosos (5,3%) i d'hàbits esportius (5,3%). En darrer terme, també es detecten dificultats derivades d'informació sobre l'existència d'aquest tipus d'activitats extraescolars, i del desconeixement de la llengua vehicular amb la qual s'imparteixen.

Figura 5. Dificultats per organitzar programes d'intervenció extraescolars

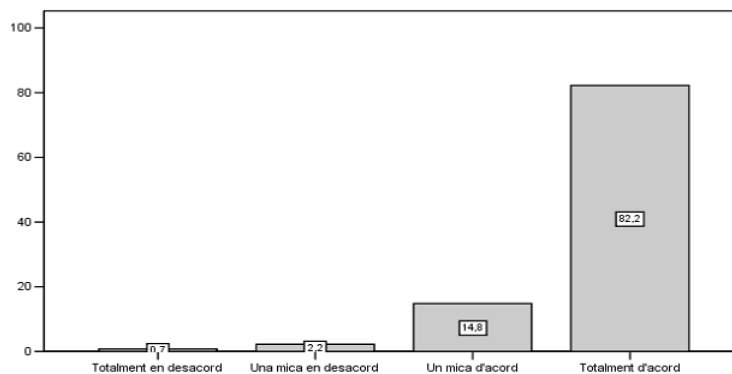

Per tant, podem dir que els responsables de les activitats físicoesportives extraescolars perceben tres categories de factors condicionants: factors relacionats amb els recursos de caire econòmic i logístic; factors relatius al desconeixement de la realitat social i cultural de l'alumnat nouvingut i les seves famílies; factors relacionats amb els seus costums, creences religioses i hàbits esportius. Finalment també caldria tenir present els factors personals vinculats amb la motivació de l'alumnat nouvingut o amb la manca d'una formació específica del professorat.

Què en pensen, els agents educatius sobre l'activitat físicoesportiva com a mitjà d'inclusió?

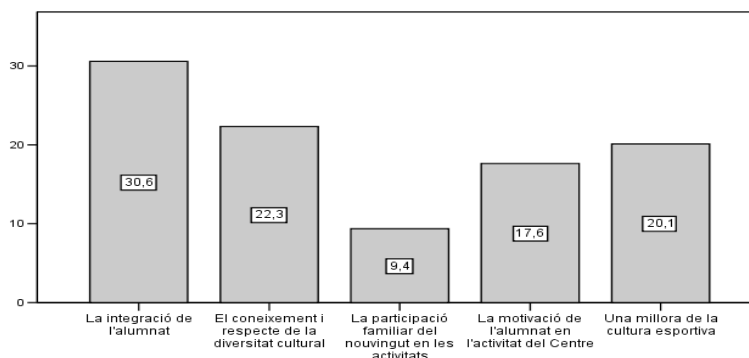
Tot tenint en compte el parer d'aquests darrers, quan se'ls pregunta sobre la principal conseqüència de les activitats físicoesportives extraescolars, les dades obtingudes reflecteixen un consens considerable quan consideren el seu potencial inclusiu (figura 6).

Figura 6. Les activitats físicoesportives extraescolars com a mitjà d'inclusió

El 82,2% dels enquestats hi està totalment d'acord i només el 14,8% es mostra reticent a afirmar-ho amb rotunditat. En un percentatge força menor, se situarien aquells que no estan d'acord que la inclusió dels nouvinguts s'afavoreix gràcies a les activitats físicoesportives extraescolars. No obstant això, aquestes dades només es refereixen a una opinió. Per tant, el següent pas és analitzar l'impacte real d'aquestes activitats; és a dir, observar si la inclusió és un fet constatable, si els plans de formació, les accions dels qui gestionen i desenvolupen aquests programes són coherents amb els principis inclusius. En aquest sentit, els agents educatius enquestats afirmen identificar alguns dels beneficis tipificats al nostre qüestionari (figura 7).

Figura 7. Beneficis de la participació de l'alumnat nouvingut en les activitats

El 30,6% sosté que la participació de l'alumnat nouvingut en les activitats físicoesportives extraescolars afavoreix la seva integració. El 22,3% considera que fomenten el coneixement i el respecte a la diversitat cultural, a banda d'una millora de la cultura esportiva (20,1%). Finalment, en un percentatge menor, també es destaca com a benefici l'increment de la motivació de l'alumnat en el centre (17,6%) i de la participació de les famílies dels nouvinguts (9,4%).

Aquests resultats esdevenen un referent força valuós a l'hora de justificar la importància de les activitats físicoesportives com a mediadores en la inclusió de l'alumnat nouvingut. Si més no, el fet que els agents educatius responsables del disseny i la gestió dels programes d'intervenció específics siguin capaços d'identificar beneficis personals i socioculturals, és un bon punt de partença perquè aquests programes adquireixin un caire eminentment intercultural.

Conclusions

Si tenim presents els objectius de la nostra recerca, podem concloure que, a diferència de les activitats físicoesportives inserides en l'horari lectiu, les activitats dutes a terme en l'horari no lectiu poden adreçar-se a sectors de població més heterogenis i, fins i tot, més desfavorits. Aquestes activitats permeten l'assoliment d'objectius educatius a curt termini. La causa d'això podria estar en el fet que les activitats físicoesportives extraescolars no estan sotmeses ni a la rigidesa organitzativa que sol caracteritzar els centres escolars ni a l'encàrrec educatiu que aquests reben de les administracions amb competències educatives. Per tant, podem dir que els objectius

de les activitats físicoesportives no lectives són més específics però també més sensibles als interessos i a les necessitats educatives dels seus usuaris.

L'oferta i la demanda d'activitats es fa tenint en compte l'entorn on es proposen. Com ja s'ha esmentat, la participació de l'usuari a les activitats és activa; va perquè vol i ningú no l'obliga, i per tant hi ha una motivació i un interès afegit de gaudir d'unes activitats que comparteix amb altres nois i noies que solen ser del seu barri. A la llum dels resultats obtinguts, s'albira que la participació de l'alumnat nouvingut en les diferents pràctiques esportives pot afavorir la seva inclusió social. Però això no vol dir que aquesta participació fomenti, de retruc, la participació de la seva comunitat i el seu entorn familiar. Al nostre parer, aquest és un fet crucial per assolir amb èxit la inclusió dels nouvinguts. En conclusió, és fonamental informar les famílies i les entitats corresponents per tal que prenguin consciència de la importància d'aquests tipus d'activitats. No obstant això, tot i les dificultats de l'educació formal per adequar-se als nous temps, és molt probable que l'escola sigui qui millor pugui garantir l'atenció a l'alumnat nouvingut. Només cal visitar alguns dels centres d'aquells districtes amb una elevat nombre de nouvinguts per adonar-se'n. En aquests centres, els jocs motrius i esportius esdevenen els continguts que vertebraren els programes d'acollida, juntament amb les activitats extraescolars. Per tant, cal que aquests recursos estiguin presents en els plans de formació dels professionals encarregats d'afrontar el repte de la inclusió social dels nouvinguts i de dissenyar i desenvolupar els programes d'intervenció.

Referències

- Camerino, O. (2000) *Deporte recreativo*. Barcelona, INDE Publicaciones.
- Centro de Investigación y Documentación Educativa [CIDE] (2005) *La atención al alumnado inmigrante en el sistema educativo en España*. Madrid, MEC. Disponible a: <http://www.mec.es/cide/espanol/publicaciones/investigacion/coleccion/col168/col168pc.pdf> [accés: 1.10.2007].
- Essomba, M.A. (2006) *Liderar escuelas interculturales e inclusivas. Equipos directivos y profesorado ante la diversidad cultural y la inmigración*. Barcelona, Graó.
- Fernández-Balboa, J.M. (2000) «La educación física para el futuro: tendencias sociales y premisas educativo-profesionales». *Tándem. Didáctica de la Educación Física* (Barcelona, Graó), 1, pp. 15-26.
- Lleixà, T. (2005) «Actividades físico-deportivas extraescolares y diversidad: implicaciones en la formación de técnicos», a Bores, N. [coord.] *La formación de los educadores de las actividades físico-deportivas escolares*. Palencia, Ayuntamiento de Palencia, Patronato Municipal de Deportes.
- Omeñaca, R. (2001) *Juegos cooperativos y educación física*. Barcelona, Paidotribo.
- Ríos, M. (2006) «Estrategias inclusivas en el área de educación física». *Tándem. Didáctica de la Educación Física* (Barcelona, Graó), 21, pp. 81-91.
- Sarramona, J. (2004) *Las competencias básicas en la educación obligatoria*. Barcelona, CEAC.
- Torrallba, M.A.; Lleixà, T. (2005) *L'educació física, l'esport i les activitats físiques no lectives com a mitjà de normalització i d'inclusió als centres educatius, de l'alumnat nouvingut amb risc d'exclusió social*. Barcelona, Memòria del projecte ARIE 2004 [document inèdit].
- Trilla, J. (1996) *La pedagogía del ocio*. Barcelona, Laertes.

Annex. Qüestionari sobre el tractament de la inclusió de l'alumnat nouvingut

1. DADES PERSONALS I DEL CONTEXT

P1. Sexe:

- 1 Masculí
- 2 Femení

P2. Edat:

P3. Nom del centre educatiu:

P4. Ubicació del centre escolar:

- 1 Barcelona-ciutat
- 2 Barcelona-província
- 3 Escola rural
- 4 Altres

P5. Especifiqueu la població o el nom del districte on està ubicada l'escola:

P6. Tipus d'escola:

- 1 Pública
- 2 Privada:
 - 2.1 Concertada
 - 2.2 No concertada

P7. Nombre de línies:

- 1 1 línia
- 2 2 línies
- 3 3 línies o més
- 4 Aula unitària

P8. Agent:

- 1 Director
- 2 Professorat
- 3 AMPAS
- 4 Altres

P9. Nivells amb els que té alguna relació:

- 1 Primària
 - 1.1 Cicle Inicial
 - 1.2 Cicle Mitjà
 - 1.3 Cicle Superior
- 2 Secundària
 - 2.1 1r Cicle
 - 2.2 2n Cicle

P10. Marqueu quants anys fa que treballau al centre o teniu relació amb el centre:

- 1 Menys de 2 anys
- 2 Entre 2 i 5 anys
- 3 Entre 5 i 10 anys
- 4 Més de 10 anys

P11. Quin és el teu país de procedència?

P12. Especifiqueu la vinculació amb el centre:

- 1 professor
- 2 director
- 3 treballador del centre
- 4 AMPA

2. DADES DE LES ACTIVITATS

P13. Els alumnes nouvinguts, realitzen activitat física fora de l'horari lectiu)?

- 1 Sí
- 2 No

P14. Aquestes activitats, es contemplen en el Projecte Educatiu de Centre?

- 1 Sí: (especifiqueu quin)
- 2 No

P15. Tipus d'activitats que realitza el Centre:

- 1 Jocs esportius escolars, intercentres i/o Federats
- 2 Lligues internes
- 3 Escola esportiva (d'aprenentatge esportiu)
- 4 Activitats puntuals de lleure esportiu (sortides, natura,...)

P16. Qui participa en l'organització:

- 1 Equip directiu
- 2 Professor/Mestre E.F.
- 3 AMPAS
- 4 Associació esportiva/Club
- 5 Empresa de serveis
- 6 Entitat de lleure

P17. Hi ha participació d'alumnes nouvinguts en aquestes activitats?

- 1 Sí
- 2 No

P18. En quines activitats participen:

- 1 Jocs esportius escolars, intercentres i/o Federats
- 2 Lligues internes
- 3 Escola esportiva (d'aprenentatge esportiu)
- 4 Activitats puntuals de lleure esportiu (sortides, natura,...)

P19. Hi han programes específics per afavorir la participació en la pràctica esportiva de l'alumnat nouvingut?

- 1 Sí
- 2 No

P20. Quins programes promoueu?

- 1 Jocs esportius escolars, intercentres i/o Federats
- 2 Lligues internes
- 3 Escola esportiva (d'aprenentatge esportiu)
- 4 Activitats puntuals de lleure esportiu (sortides, natura,...)
- 5 Específics per aquest alumnat
- 6 Programes d'orientació o tutoritzats

P21. Sobre aquests dos últims, qui és el responsable de l'organització?

- 1 Professor / Mestre E.F.
- 2 Monitor / Entrenador
- 3 Delegat, responsable de l'organització
- 4 Altres

P22. En l'organització de les activitats descrites, quines dificultats hi trobeu, indicant el valor d'aquestes (grau 1 "cap" i grau 4 "moltes"):

1	2	3	4	Instal·lacions
1	2	3	4	Financiació de l'activitat
1	2	3	4	Aportacions de l'alumnat
1	2	3	4	Tècnics preparats
1	2	3	4	Informació suficient
1	2	3	4	Factors culturals
1	2	3	4	Factors religiosos
1	2	3	4	Idioma
1	2	3	4	Coneixement
1	2	3	4	Hàbits esportius
1	2	3	4	Factors de gènere

P23. La participació de l'alumnat nouvingut, en les diferents pràctiques esportives afavoreix (en aquest cas 1 significa "totalment en desacord" i 4 "totalment d'acord")

1	2	3	4	Integració de l'alumnat
1	2	3	4	Facilita el coneixement i respecte de la diversitat
1	2	3	4	Afavoreix la participació de les famílies dels nouvinguts.
1	2	3	4	Afavoreix la motivació de l'alumnat en les activitats
1	2	3	4	Afavoreix una millora de la cultura esportiva

La inclusión del alumnado inmigrante mediante la práctica de actividades físico-deportivas extraescolares

Resumen: Una de las consecuencias directas del fenómeno de la diversidad cultural es el gran número de alumnado recién llegado en los centros educativos. Ante este hecho, las actividades físico-deportivas pueden convertirse en una buena estrategia para afrontar con eficacia el reto de alcanzar una educación inclusiva y para todos. Este artículo presenta un estudio realizado en los centros educativos reconocidos oficialmente como centros con aula de acogida. Concretamente, muestra los resultados obtenidos de la aplicación de un cuestionario dirigido a los educadores (profesorado, maestros y otros agentes educativos) con la intención de remarcar y demostrar el valor inclusivo de las actividades físico-deportivas realizadas en horario no-lectivo.

Palabras clave: educación no formal, educación física, actividades físico-deportivas, alumnado inmigrante

L'intégration des élèves immigrés par la pratique d'activités physico-sportives extrascolaires

Résumé : L'une des conséquences directes du phénomène de la diversité culturelle est le grand nombre d'élèves récemment arrivés dans les centres éducatifs. Face à ce fait, les activités physico-sportives peuvent se convertir en une bonne stratégie pour relever de manière efficace le défi qui consiste à atteindre une éducation inclusive et pour tous. Cet article présente une étude réalisée dans les centres éducatifs reconnus officiellement comme des centres ayant des classes d'accueil. Concrètement, elle montre les résultats obtenus de l'application d'un questionnaire destiné aux éducateurs (instituteurs, professeurs et autres agents éducatifs) dans le but d'insister sur et de démontrer la valeur inclusive des activités physico-sportives réalisées en dehors des horaires d'enseignement.

Mots-clés : éducation non formelle, éducation physique, activités physico-sportives, élèves immigrés

The inclusion of immigrant students through the practice of extracurricular physico-sports activities

Abstract: One direct consequence of the cultural diversity phenomenon is the huge influx of students to educational centres. In view of this fact, physico-sports activities can be used as a good strategy to effectively address the challenge of achieving an inclusive and all-embracing education. This article presents a study undertaken in officially recognised educational centres with integration classes. Specifically, it shows the findings obtained from the responses to a questionnaire conducted with educators (teaching staff, schoolteachers and other educational agents) with the aim of underscoring and proving the inclusive value of physio-sports activities organised outside teaching hours.

Key words: unofficial education, physical education, physico-sports activities, immigrant students